

Məmmədli Elmira İdris qızı

Mədəniyyət üzrə Elmi-Metodiki və İxtisasartırma Mərkəzi
elmira.memmedli.70@mail.ru

BUTA - MƏNİM MƏDƏNİYYƏT İNCİM

Açar sözlər: ornament, motiv, peysli, Axmim, Sasanilər, naxış

Keywords: ornament, motive, paisley, Akhmim, Sassanids, pattern

Ключевые слова: орнамент, мотив, пейсли, Ахмим, Сасаниды, узор

Naxış, bəzək, nəqqaşlıq anlamını verən, bir-birini ritmik bir şəkildə əvəz edən elementlərin birliyindən təşkil olunan ornamentlər olduqca zəngin çeşidə malikdir. Hər bir mədəniyyətin özünə xas olan ornamentləri vardır və bu baxımdan Azərbaycan xüsusilə fərqlənir. Azərbaycan mədəniyyəti ölkəmizin təbiəti kimi zəngin, dolğun və rəngarəngdir. Azərbaycanın qədim və orta əsrlər tarixi, insanların həyat tərz, düşüncəsi, əmək fəaliyyəti və başqa xalqlarla münasibətlərindən bəhs edən maddi-mədəniyyət nümunələri və tapıntıları üzərində rast gəlinən bəzək ünsürləri günümüzdə də müasir sənətkarlarımız tərəfindən işlənməkdədir. Bu baxımdan aypara, beşguşəli ulduz və bir çox başqa motivlər arasında buta xüsusi əhəmiyyətə malikdir. Müxtəlif geyimlər, əşyalar, alətlər və s. üzərində təsvir olunan butanın nə zaman yarandığı, günümüzədək necə gəlib çıxdığı və dünya mədəniyyətinin bir parçası halına gəldiyi haqqında bu məqalədə məlumat verilir.

Nə qədər digər xalqların mədəniyyət nümunələrində rast gəlinərsə də buta dünyada Azərbaycan mədəniyyətinin bir parçası olaraq qəbul olunmuşdur. Azərbaycan xalqına aid dekorativ sənət nümunələrinin və onların üzərindəki təsvirlərin, naxışların, bəzəklərin yaşadılması və gələcək nəsillərə ötürülməsi, dünyaca tanınması və bu çərçivədə buta ornamentinin dünyada daha da yayılması və bir Azərbaycan brendi halına gətirilməsi mədəniyyətimizə naminə atılan ən gözəl addımdır.

Buta, dünyada geniş yayılmış şərq bəzək elementidir. Butanın adı ədəbiyyatda "Şah", "Şərq palmettəsi", "Şərq fasulyəsi", "Fars sərv", "Kəşmir bəzəkləri", "Peysli", "Tanrının göz yaşı" və s. formada adlandırılır (Səbzəli, 2012: 94). Bu işarənin necə göründüyünü çoxları bilir, amma bilməyənlər də ola bilər. Havadan asılmış şəh damlasını və ya "in-yan"¹ in bir tərəfini təsəvvür edin. Tam aydın olması üçün deyək ki, bu işarə orta məktəbin botanika dərslərindəki əyri "ayaqqabı" infuzorunun şəklinə çox bənzəyir. Düzdür, o, minillərboyu dəyişərək, bugünkü bəzəkli dekorativ formasına düşüb. Qərbdə "peysli" olaraq bilinən dizayn motivi, qədim Aryan "boteh" motivindən götürülmüşdür. Boteh farsca kol, kolluq (kiçik ağacların və ya kolların kiçik bir sıx meşəsi), ot mənasını verir. İranda bəzən bu kəlməni bir xurma yarpağı, yarpaqların çoxluğu (bəlkə də təkrarlanmış bir nümunə kimi) və çiçək qönçəsi anlamında izah edirlər. Azərbaycanda və Kəşmirdə (Hindistan yarımadasının şimalında) motivi təsvir etmək üçün istifadə olunan söz isə butadır. Yaxın tarixə qədər, ornamentdən ilk növbədə ipək, yun parçalara (İranda Yəzd və Kerman xalqları, eləcə də Kəşmirdən olan yun şallar) istifadə edildiyi güman edilsə də, ornamentə İranın ticarətlə məşğul olduğu digər ölkələrin parçalar və xalçalarında rast gəlmək mümkündür.

Bu qədim motivin ilk təzahürlərini İskit və Əhəməni memarlığında Homa və ya Simurq qanadları kimi təsvir olunur və Sasanilər dövrünə qədər eyni şəkildə təsvir edilmişdir. Misirin quru iqlimi və qumlu yeraltı təbəqəsi sayəsində, bir çox bölgə ilə müqayisədə parçalar və kağızlar daha uzun müddət yaşaya bilər. Misirdə buta motivinin sələfi kimi görünən naxışlı ipək geyim parçalarından ən qədim məlum nümunələri tapılıb. Bu parçalar eramızın 6-8-ci əsrlərinə aiddir və Yuxarı Misirin bir şəhəri olan Axmimdə tapılmışdır (Chwalkowski, 2016: 206). Eramızdan əvvəl VI-VIII əsrlərdə Yuxarı Misirdəki Nil sahillərində yerləşən Axmim şəhəri yunan təsir dairəsində idi və yunanlaşmış adı da Panopolis idi. Axmim parçalarından tapılan buta motivi Misirin başqa yerlərində tapılmır. Axmim qısa müddət ərzində Sasanilərin nəzarəti altında olub. Həmin şəhər Böyük Dara hakimiyyəti dövründə (e.ə. 522-486) Fars imperiyası tərəfindən fəth edilmişdi. Axmim, Əhəməni imperiyasının Aryan ticarət yollarının qərb ucunda yerləşirdi. Eramızın 19-cu əsrinin sonlarında Axmimin qəbiristanlıqlarında aşkar edilmiş ipək parçaları paragauda adlanan geyim parçalarının bir hissəsi idi. Bu geyim parçasının qadınlara aid olduğu düşünülür. Paragauda sözünün Hind-İran mənşəli olduğu görünür. Burdan buta motivinin bu əraziyə farslar vasitəsilə gəldiyini düşünmək mümkündür.

Axmim buta motivləri stilizə edilmiş böyük ölçülü yarpaqlar olan ağaclarla üzümü birləşdirən meyvə kimi görünür. Daha sonra (toxunmamış) buta ilə uyğun olan dizayn elementləri, açılan nöqtələr və daxili quruluşu əhatə edən motivin ətrafındakı bir haşiyə ilə işarələnmişdir. Sasanilərin son illəri və İslamın ilk əsrlərində sərv ilə buta arasındakı simbiyotik əlaqənin bəzi əlamətləri müşahidə edildiyi üçün bu qədim

¹ Çin fəlsəfəsində ilkin kosmogenez mərhələsi. (Daosizm)

motivin sərvdən qaynaqlandığı düşünülür. Butanın təkamülünün tarixi baxımından bu naxış çox əhəmiyyətlidir, çünki sərv ilə buta 17-18-ci əsrlərə aid sənət əsərlərində istifadə edilmişdi.

Buta ilə bağlı digər tapıntılar da atəşpərəst xalq ənənəsində həyat ağacı kimi göstərilən sərv ilə əlaqələndirilir. Burdan belə bir qənaətə gəlmək olar ki, Buta motivi Zərdüştilik dini ilə bağlıdır. Bundan əlavə, Buta motivinə bəzən "Zərdüş t alovu" deyilir.

Buta motivlərinin müxtəlif formaları var. Bu müxtəlif formalar da törəmə formalarla əlaqələndirilə bilər və bəzən parça, xalça və oyma olsun eyni dizaynda görülmə bilər. Axişim toxumasının fraqmentləri isə butada bəzi dəyişikliklərin olduğunu göstərir.

Ticarət əlaqələri sayəsində zamanla Buta motivi olan parçalar Afrika və Hindistana qədər yayıldı. Buta ilə Avropanın tanışlığı 17-ci əsrin ortalarında baş verib. Bu dövrdə Hindistanın bəzi liman şəhərlərini ələ keçirən ingilislər Şərqi ticarət bazarına girir. Bu dövrdə buta ornamentləri olan parçalardan hazırlanan şalları yalnız aristokrat və varlı insanlar ala bilərdi. İngilislər buta naxışlarını o qədər bəyəndilər ki, 19-cu əsrin sonlarında Şotlandiyada "peysli" adlı parça istehsal etməyə başlamışdılar. Bu səbəblə bugün belə Buta Avropada "peysli" olaraq bilinir. Şotlandiyada istehsal edilən məhsullar Hindistan məhsullarına nisbətən daha aşağı keyfiyyətli idi, rənglərin azlığı butaya cəlbədiciliyi verə bilmirdi.

Butanın fərqli ölkələrdə istifadə olunması ona fərqli adların verilməsinə səbəb olmuşdur. Məsələn, Hindistanda buta bir damla şəklindəki nanə, Qaneşa tanrısı və ya xurma yarpağı ilə eyniləşdirilir. Hindlilərin fikrincə buta, həyatın formalaşmasını, enerjini və təbiətin gücünü təmsil edir. Bütün ərəb ölkələrində buta ornamentinə "Tanrının göz yaşları" deyilir. Butanın bir digər adı "Fars sərv" sonsuzluğu və əbədi həyatdan bəhs edən sərv yarpağını simvollaşdırır. Türkiyədə bu ornament "Şərq xiyarı" və ya "paxla" olaraq adlandırılır.

Azərbaycanda buta odun stilizə olunmuş ornamentini simvolizə edən damla şəklində naxış kimi bilinir. Ölkədə xalça, parça və bəzək əsərlərinin üzərində Buta motiv naxışları və rəsmlərinə rast gəlinir. Buta ornamentindən Azərbaycanda dekorasiya ilə yanaşı memarlıq abidələrində də geniş istifadə olunur.

Ehtimala görə, buta Sanskrit dilində "atəş" (buta - puta - buta) sözündən götürülmüşdür. Buta bu ölkədə bitən eyni adlı kiçik bir kol bitkisinin adıdır. Bu bitkinin çiçəkləri butanın formasına bənzəyir və xüsusi bir ətri və məstədici xüsusiyyətlərə malikdir. Bu bitkidən zərdüştilərin məbədlərində və Veqa, Anahit, Mitras və daha sonra Ahuramazda ibadət evlərində dini ritual zamanı istifadə edilirdi (Dashkova, 2011: 38).

Rusiyada buta ornamentləri Avropada olduğu kimi 18-ci əsrdə aristokrat təbəqənin istifadə etdiyi Kəşmir şallarının ölkəyə gəlişi ilə populyarlıq qazandı. Butadan Rusiyada o qədər geniş istifadə edildi ki, ətraf ölkələrdə bu ornamentləri rus nümunəsi olaraq görməyə başlamışdılar. 19-cu əsrin əvvəllərində ölkədə İvanovo pambıq parçaları və Pavlovposad şalları üzərində buta təsviri olan geyim parçaları istehsal olunmağa başlamışdı. Paytaxt Moskvadan 68 km aralıda yerləşən Pavlov-Posad şəhərində bugünkü günümüzə də buta motivi olan parça istehsalı davam edir.

XX əsrin əvvəllərində unudulan buta, 60-cı illərdə yenidən dəbə mindi və populyarlaşdı. Məşhur amerikalı müğənni Con Lennon, istifadə etdiyi "Rolls-Royce" markalı avtomobilində buta motivindən istifadə etmişdi. (De Guise, 2008: 155). Müğənni bundan başqa buta motivi olan köynəkdən mütəmadi olaraq öz konsertlərində geyinirdi. Beləcə, buta motivi ABŞ-da bu dövrlərdə xeyli populyarlaşdı. 70-ci illərdə ABŞ-da buta modeli müxtəlifliyi, azadlığı və sevgini yüksək qiymətləndirən hippilərin də diqqətini cəlb etmişdi. Butanın dünyaca məşhurluğu bununla bitmir. 80-ci illərdə Missoni, Etro və digər bir çox moda şirkəti keyfiyyətli moda işlərində naxışlı dizayndan fəal şəkildə istifadə etməyə başladı. Etro üçün "buta" motivi bütün kolleksiyaların bəzəyi olmuşdu. Butadan ornament kimi tək cə geyimdə deyil, ətriyyat, mebel və tekstil sahələrində də istifadə olunurdu. Məsələn, ingilis şirkəti Cole & Son üzərində buta təsviri olan bir neçə divar kağızları kolleksiyasını buraxmışdı.

Buta motivi Azərbaycanın milli ornamentində ən qədim sayılır. Buta, ölkədə bilinən naxış nümunələri arasında görkəmli bir yer tutur. Ölkənin qədim incəsənət nümunələrində yalnız buta ilə bəzədilmiş əsərlər görmək mümkündür. Bəzi rəsm işləri əl ilə diqqətlə seçilərək tərtib edilmişdir. Bu sənət nümunələri müxtəlif formada, əsasən armud ağacından sənətkarların özləri tərəfindən düzəldilirdi. Azərbaycanda buta ornamentləri atəşin simvolu hesab olunur. Sasanilər sülaləsi dövründən geniş istifadə olunmağa başlayan buta motivi daha sonra Səfəvilər, Qacar sülalələri dövründə Azərbaycanda əsas toxuma nümunəsi olmuşdur. Bu dövrlərdə naxış Şaha aid geyimdə, onun tacında və vəzirlərin geyimində istifadə edilirdi. Ümumilikdə, Səfəvilər və Qacarlar dövründə xalça toxucularının xalçaları bəzəmək üçün ən çox istifadə etdikləri ornament buta olmuşdu (Hillmann, 1984: 85).

Azərbaycanda ən çox geyimlərə buta ornamentləri olan naxışlar tətbiq edilir. Hər hansı bir milli geyimimizi götürsək, orda bu və ya digər formada butalardan və müxtəlif digər elementli naxışlardan istifadə olduğunu müşahidə etmək olar. Fərqli mədəniyyətlərə sahib olan Slavyandilli xalqların geyimlərində naxışları əsasən geyimin ətəyinə vururlar. Türkdilli Orta Asiya xalqlarında isə əsasən məxməri naxış daha çox tətbiq edilir. Əlbəttə ki, naxışlar geyimlərə xotik formada tətbiq edilə bilməz. Azərbaycan xalq

düşüncəsinə əsasən buta anlayışına baxış folklorşünas və etnoqrafların məsələyə münasibətində müəyyən fərqliliklər yaradıb. Bu münasibət elə butanın özü kimi çoxçalarlı, əlvən naxışlıdır. Bunun səbəbi butanın rəmzi qatlarında müəyyən sirlərin indiki dövrümüzə qədər tam olaraq açılmamasıdır. Buta anlayışı miflik düşüncə dünyasından qaynaqlandığına görə, əvvəlcə qədim dövrlərin fikir palitrasına müraciət etmək lazımdır.

Butalar barədə danışarkən bəzən «küsilü buta» ifadəsindən istifadə edilir. Əlbəttə ki, buradakı butalar oğlan və qız olmaqla əks cinsi təmsil edir. Deməli, bu, birbasa butaların əks cinsliklərinə işarədir. Birinin oğlan, o birinin isə qız buta olduğunu özü-özlüyündə simvollaşdırır. Sağ tərəfə əyilən buta naxışı oğlanı, sol tərəfə əyilmiş buta isə qızı ifadə edir. Professor Mirəli Seyidov isə bunu butanın odla əlaqəsindən bəhs edərkən, küləyin atəşin şöləsini sağa doğru istiqamətləndirməsi kimi qələmə vermişdi. Bundan başqa buta, eyni zamanda «qönçə» anlamını verir. Qönçənin təsvirinə baxsaq, görürük ki, onun odla bağlılığını göstərmək üçün xalq sənətkarları – naxışçılar, memarlar, xalçaçılar, dulusçular və başqaları onun başını sağ tərəfə doğru əyirdilər. Burda belə bir düşüncə formalaşdı ki, guya külək onun şöləsini tərpədir. (İsayeva, 2015: 39-40).

Buta naxışlarına diqqətlə baxdıqda enliyarpaqlı ağacın yarpağı təəssüratı yaradır. Bu halda bir-birlərindən əks istiqamətə baxan buta naxışlarının rəmzi anlamı daha da aydınlaşır. Belə ki, əks tərəfə istiqamətlənən buta naxışlarının mərkəzindən xəyali bir düz xətt keçir. Ağac budağının hər iki istiqamətindən çıxan butaların isə bitdikləri budağın əks istiqamətinə yönəlməsi təbii prosesdir. Nəticədə bir-birinə baxan kollar tamamilə bir budağın əks tərəfləri ilə əhatə olunur və ayrıca bir budağın ətrafında birləşirlər. Buta naxışlarının əks istiqamətə yönəlməsi bir ağacın budaqlarındakı yarpaqların əks istiqamətə meyilli olub əyilmələri kimi təbiiyyəti göstərir. Burdan elə bir fikir formalaşır ki, butalar da sevgililər kimi birləşib bir ağac budağını ifadə edirlər.

Etnoqraf Solmaz Məhərrəmovə «Basqal kələğayıları» məqaləsində naxışlardan bəhs açarkən «böyük buta» naxışını «şax» kimi izah edir: «Kələğayılıq məhsul dəzgahda toxunduqdan sonra 150–160 santimetr ölçüdə qayçıyla kəsilir. Daha sonra soda əlavə edilmiş suda 20–30 dəqiqə qaynatmaq lazımdır. Kələğayı suda qaynadıldıqdan sonra 2–3 dəfə soyuq suda yaxalanılır, yüngülcə sıxılır və asılaraq qurudulur. Naxışlama prosesi qurudulmadan sonra başlanır. Üzəri oyulmuş nəbat, həndəsi və kosmoqonik təsvirlərdən ibarət olan qəliblər vasitəsi ilə kələğayı naxışlanır. Bu qəliblər adətən armud, qoz, cır alma ağacından hazırlanır. Qəliblərə naxışların formasına görə müxtəlif adlar verilir. Bu naxışlara misal olaraq «günəş», «pullu qəlib», «simayi şəms», «haşiyə», «şax» (böyük buta), «buta» (kiçik buta), «xarı bülbül», «xətayi» və s. göstərmək mümkündür.» «Şax» adlı kələğayı naxışı mötərizə daxilində «böyük buta», «buta» isə «kiçik buta» kimi göstərilir. Bu isə bilavasitə də olsa, butanın ağacla (şaxla) – budaqla bağlı söz olduğuna bir işarədir (İsayeva, 2015: 41).

Butanın növləri çoxdur, bəziləri simvolikdir. Yaxın Şərq və Avropa ölkələrində yaxşı bilinən, ucu əyri bir ucu olan bir badam görünüşü olan butanın motivini vurğulamağa dəyər. Bu motiv tez-tez Azərbaycan ustaları tərəfindən istifadə olunur. Xalça naxışının demək olar ki, ayrılmaz hissəsinə çevrilən buta Gəncə zonasında xüsusi populyarlıq qazanmışdır. Buta naxışlarına Azərbaycan xalçalarının bir neçə növündə rast gəlinir, bunların arasında "Xilə-buta", "Şirvan-buta", "Şabalıt buta" xalçalarını qeyd etmək olar.

Buta ornamentini 4 istiqamət üzrə qruplaşdırmaq mümkündür:

Birinci qrupda buta motiv olaraq istifadə olunur. Bu zaman alınan yeni motiv xalçaçılıq mərkəzlərinin adını xatırladır. Muğan xalçalarına xarakterik olan buta "Muğan buta", Abşeron xalçalarına xarakterik olan buta "Xilə buta", "Bakı buta", Şimal - qərb ərazilərin xalçalarına xarakterik olan buta "Şirvan buta", Cənubi Azərbaycan xalçalarına xarakterik olan buta "Sarabi buta", "Mir buta", şimal - qərbi Azərbaycan xalçalarına xarakterik olan buta "Gəncə buta" kimi adlandırılıb.

İkinci qrup butalar "bala buta", "həmli buta", "balalı buta", "evli buta", "qoşa arvadlı buta", "arvad - uşaqlı buta", "baba buta" kimi adlanır. Bu qrup butalar ailə rəmzi kimi istifadə edilir.

Üçüncü qrupa simvolik məna daşıyan butalar aid edilir. "Cinə buta" - igidlik əzəmətlik rəmzi, "lələk buta" şücaət, fədakarlıq, yüksək rütbə və böyüklük, əzəmət, cah - calal rəmzi, "küsilü buta" başı müxtəlif tərəflərə dönmüş, kürək kürəyə söykənmiş, "qovuşan buta" başı üz-üzə dönmüş şəkildə təsvir olunur. "Fətir buta" Qarabağda bişirilən buta formalı çörəyin-fətirin adından götürülüb. "Güləbdan buta" dini ayinlər zamanı istifadə edilən, içərisinə güləb tökülən qabın formasına bənzədilən buta. Qədim zamanlarda rəsmi kağızlar və ya rəsmlərdə sevgililərin qəhrəmancasına hərəkətini buta formasında təsvir edirdilər. Mətnlə təsvir olunmuş buta "yazılı buta", işərisində rəsm olan butaya isə "mətn buta" deyilir.

Dördüncü qrupa müxtəlif butalar daxil edilir: "saya buta", "əyri buta", "dilikli buta", "qıvrım buta", "çiçəkli buta", "qotazlı buta". Butanın kompüter təhlilini apararaq, hansı əsas elementlərdən necə alınmasını

öyrənərək, onun dörd sayda ellips vasitəsilə yarandığını görürük ki, bu da simvol olaraq, əsasən ailə rəmzi sayıla bilər (Rəsulova, 2017: 54).

Nəticə olaraq qeyd edə bilərik ki, buta hər nə qədər dünyəvi ornament olsa da bu motiv növləri və işləndiyi sahələr baxımından Azərbaycanda xüsusilə fərqlənir. Buna görə, buta motivi dünyada Azərbaycanla assosiasiya olan simvol kimi bilinir. Bu mənada Azərbaycan mədəniyyətinin ən əsas parçası olan butanı gələcək nəsillərə ötürmək əsas missiyamız olmalıdır.

Ədəbiyyat:

1. Rəsulova Gülsənəm, (2017), "Dekorativ - tətbiqi incəsənət sahələrində tətbiq olunan ornamentlərin analizi", Magistr dissertasiyası.
2. İsayeva Zərifə, (2015), "Müasir geyimlərdə istifadə edilən ornamental kompozisiyaların analizi". Magistr dissertasiyası.
3. Farrin Chwalkowski, (2016), Symbols in Arts, Religion and Culture: The Soul of Nature
4. Leyla Səbzəli, (2012), "Zaqadochnaya oqennaya buta",
5. «Region plus» jurnalı, №10 (150), s.94.
6. Lyudmila Dashkova, (2011), "Magiya vyazaniya", c.2.
7. Lucien De Guise, (2008), "Beyond Orientalism: How the West was Won Over by Islamic Art".
8. Michael C. Hillmann, (1984), "Persian Carpets".

Buta – pearl of my culture

Summary

Ornament have a very rich variety and also different meanings like pattern, decoration, painting, tracery and are established of rhythmically interchangeable elements. Every culture has its own ornaments, and in this respect, Azerbaijan is especially different. Azerbaijani culture is rich, solid and colorful as the nature of the country. The ornamental elements found in the material and cultural examples and findings describing ancient and medieval history of Azerbaijan, its people, their way of life, their thinking, their work and relationships with other nations, are still being used and developed by our contemporary artists. In this respect, the crescent, the five-pointed star and the buta amongst many other motives are of particular importance. This article explains the time when the buta, described on different clothes, items, tools, etc., was formed, how it came to this day, and how it became part of the world culture. No matter how many other cultures are found using buta, it is accepted as a part of the Azerbaijani culture in the world. It is important to keep alive the decorative arts of the Azerbaijani people and their illustrations, patterns, ornaments, transmit them to next generations, and in this context to popularize the buta and make it an Azerbaijani brand worldwide.

Бута – жемчужина моей культуры

Резюме

Орнаменты, ритмически сменные элементы, означающие узоры, декорация и украшение, очень богаты разнообразием. Каждая культура имеет свои орнаменты, и в этом отношении Азербайджан особенно отличается. Азербайджанская культура богата, разнообразна и красочна, как природа страны. Декоративные орнаменты, найденные в материальных и культурных примерах и находках, описывающее древнюю историю Азербайджана, его народа, их образа жизни, их мышления, работы и отношений с другими народами, до сих пор используются и развиваются нашими современными художниками. В этом отношении полумесяц, пятиконечная звезда и миндалевидный узор называющийся бута среди многих других орнаментальных мотивов имеют особое значение. В этой статье объясняется, когда сформировался бута, нарисованная на различных одеждах, предметах, инструментах и т.д., как он дошел до наших дней и как он стал частью мировой культуры. Независимо от того, на сколько других культурах был использован бута, он считается частью азербайджанской культуры в мире. Важно сохранить декоративное искусство азербайджанского народа и его иллюстрации, узоры, орнаменты, передать их следующему поколению, и в этом контексте популяризировать буту и сделать ее азербайджанским брендом во всем мире.

Rəyçi: s.f.d. A.Usubəliyev